

УДК 37.091.4:811.161.2Ющук“1987/2017”(045)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.300109>

Сабіна Шкріба, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Мукачівського державного університету

НАПРЯМИ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І. ЮЩУКА (1987–2017 рр.)

У статті висвітлено аспекти просвітницької діяльності І. Ющука та її напрямів. Зазначено, що в умовах сьогодення спостерігається підвищена увага вчених до історико-педагогічних проблем нашої держави. Наголошено, що вивчення, осмислення й перепрочитання біографії і творчого шляху педагогічних персоналій є надзвичайно важливим.

Подано визначення понять “просвітництво”, “просвітницька діяльність” і “напрямок діяльності”. Зазначено, що просвітництво є ідеєю залежності суспільного прогресу від поширення освіти, а просвітницька робота ставить перед собою ціль “просвітити”, надати певні знання, передові ідеї особистості, які допомогли б їй зростати духовно. Наголошено, що напрям діяльності є конкретним видом дій у межах певної галузі, який спрямований на виконання певних завдань.

Висвітлено напрями просвітницької діяльності І. Ющука – відомого українського мовознавця, літературознавця, педагога перекладача творів сербських, хорватських, лужицьких і словенських письменників, професора, автора понад тридцяти підручників і тридцяти навчальних посібників із української мови. На основі біографічних фактів педагога виокремлено вісім напрямів просвітницької діяльності мовознавця. Коротко схарактеризовано кожен із них.

Ключові слова: І. Ющук; мовознавець; педагог; просвітництво; просвітницька діяльність; напрям діяльності.

Літ. 10.

Sabina Shkriba, Applicant of the Third (Educational and Scientific) Level of Higher Education, Specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences, Mukachevo State University

DOMAINS IN I. YUSCHUK EDUCATIONAL ENLIGHTENMENT (1987–2017)

The article highlights the domains in educational enlightenment that I. Yushchuk carried out between 1987 and 2017. It is noted that in today's situation the historical and pedagogical problems in Ukraine are getting increased attention. It is emphasized that by researching pedagogical personalities' biography, scholars could rediscover how national education and foundations of Ukrainian statehood have been formed. It allows establishing the chronology, causes and consequences of specific events, as well as recreating a certain historical period.

The article defines the concepts of educational enlightenment and activity domains. It is concluded that enlightenment leads to social progress and depends on how education is disseminated. Thus, the goal of enlightening is to provide advanced ideas for individuals to grow spiritually, to expand the horizons, and to think critically. It is emphasized that an educational domain encompasses specific actions within a certain topic and certain tasks.

I. Yushchuk's biography has never been researched before. A well-known Ukrainian linguist, literary critic, teacher, translator of Serbian, Croatian, Lusatian and Slovenian writers, professor, author of more than thirty textbooks and thirty teaching manuals into the Ukrainian language, I. Yushchuk promoted Ukraine and its national language, bringing to light Ukraine's rich heritage. He is the author of the grammar-fantasy story “Three on the Moon” and the children's story “Someday in the Morning”. Besides he is titled as Honored Worker of Science and Technology of Ukraine. He was also one of the founders of the Ukrainian Taras Shevchenko Enlightenment society and a member of the National Union of Writers of Ukraine. As a researcher he investigated the 1932–1933 Holodomor-genocide. He was awarded the All-Ukrainian Borys Grinchenko Prize, All-Ukrainian Ivan Ohienko Prize and Dmytro Nytchenko Prize. I. Yushchuk's biographical facts allowed distinguishing eight domains that his educational enlightenment activity can be classified into. It is emphasized that the educational enlightenment of I. Yushchuk is a bright page of his biography that has a positive impact on the Ukrainian society of that time and was aimed at establishing the Ukrainian language in all spheres of social life.

Keywords: I. Yushchuk; linguist; teacher; enlightenment; educational enlightenment; domains.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення спостерігається підвищена увага науковців до історико-педагогічних проблем нашої держави. Надзвичайно важливим є вивчення, осмислення й перепрочитання біографії та творчого шляху педагогічних персоналій, які впродовж життя формували засади національної освіти та закладали підвалини української державності. Скрупульозний аналіз життєпису, світоглядних пе-

реконань і педагогічної спадщини певної особистості дає можливість не тільки встановити хронологію, причини й наслідки конкретних подій, але й відтворити певний історичний період крізь призму конкретної біографії. Такою вважаємо біографію І. Ющука – видатного мовознавця, педагога, перекладача, професора, автора понад тридцяти підручників і тридцяти навчальних посібників із української мови, який працював у галузі лінгвістики в

надскладні часи, коли наша держава входила до складу срср, а також у часи незалежності України. Він залишив нам, своїм нащадкам, великий науковий і творчий доробок, який потребує детального дослідження й глибокого осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звичайно, просвітницька діяльність видатного мовознавця й педагога відіграла велику роль у тогочасному українському суспільстві, проте з об'єктивних причин не знайшла належного відображення у працях сучасних науковців. Життєпис і просвітницька діяльність І. Ющука були об'єктами поодиноких досліджень і публіцистичних есе, присвячених ювілеям науковця, а саме: С. Омельчука, М. Гуця, І. Пасемка, О. Сливинського, Д. Павличка, Ю. Руденка. Вивчення просвітницької діяльності видатного мовознавця залишається актуальним на сьогодні й потребує докладного вивчення та скрупульозного аналізу.

Метою статті є висвітлення напрямів просвітницької діяльності І. Ющука.

Методи дослідження. Для досягнення мети нашого дослідження використовувалися такі методи: пошуково-бібліографічний, біографічний, феноменологічний; загальнотеоретичні: аналіз і синтез, зіставлення, систематизація, опис, пояснення, узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У статті зосереджуємо увагу на поняттях “просвітництво”, “просвітницька діяльність” і “напрямок діяльності”. І. Наєждіна слушно зазначила, що “як явище, просвітництво – це самовіддана діяльність окремої особистості чи групи осіб із розвитку освіти у складних соціальних і освітніх умовах” [4, 33]. У монографії “Генеа провідництва в Україні” за ред. проф. І. Богданова наголошено, що “просвітництво – ідея залежності суспільного прогресу від поширення освіти. Просвітницька робота має на меті “просвітити”, надати певні знання, передові ідеї людині, які б допомогли їй особистісно зростати, розширити горизонти своїх знань та критично мислити” [1, 214]. Щодо просвітницької діяльності, то вона трактується як “різновид неформальної освіти, сукупність інформаційно-освітніх заходів з пропаганди і цілеспрямованого поширення наукових знань та інших соціально значущих відомостей, які формують загальну культуру людини, основи її світогляду і комплекс інтелектуальних здібностей до компетентної дії (до практичної діяльності “зі знанням справи”)” [1, 216]. Під напрямом діяльності розуміємо конкретний вид дій у межах певної галузі (наукової, освітньої, просвітницької, культурної), який спрямований на виконання певних завдань. Метою просвітницької діяльності є підвищення рівня освіченості, культури й соціальної активності суспільства.

Значення просвітницької діяльності для суспільства неможливо переоцінити. Видатні постаті, які

займаються просвітницькою діяльністю рідного народу, є справжніми патріотами своєї Батьківщини. Вони завжди стоять біля витоків суспільного поступу, вірять у певну ідею й ніколи не зрікаються своїх переконань.

Саме такою людиною свого часу був І. Ющук. Яскравою сторінкою життєпису мовознавця є його просвітницька діяльність, значущість якої важко переоцінити. Вона мала надзвичайно позитивний вплив на тогочасний український соціум і була спрямована на утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя. Просвітницька робота видатного педагога зосереджувалася у декількох напрямках. Одним із них була діяльність у Клубі шанувальників української мови, який згодом перетворився на Товариство української мови імені Т.Г. Шевченка. Окрім того, у 1990 р. І. Ющука було обрано заступником голови Демократичної партії України. Не менш важливою була діяльність педагога у Всеукраїнському товаристві “Просвіта” ім. Т. Шевченка, підґрунтям для створення якого стало Товариство української мови. У 1991р. мовознавець взяв активну участь у захисті суверенітету нашої держави. Через три роки, у 1994, І. Ющук увійшов до складу Української національної комісії з питань правопису.

На початку 2000-х рр. педагог був редактором студентського літературно-художнього альманаху “Хвиля”, а із 2004 р. разом із А. Ткаченком починає вести науково-просвітницьку програму “Як ми говоримо” на радіо “Культура”. Окрім вищезазначеного, І. Ющук зробив надзвичайно цінний внесок у царину української лексикографії – уклав “Словник української мови VI століття”.

Початок активної просвітницької діяльності І. Ющука припадає на 1987 р. На початку березня мовознавець написав листа українському письменникові й публіцистові С. Плачинді з пропозицією порушити питання про створення Товариства сприяння культурі української мови.

23 березня 1987 р. відбулося засідання Ради Спільки письменників України з охорони пам'яток історії та культури. Першим питанням, яке розглядали, було створення Клубу шанувальників української мови. “Цю ідею рішуче підтримали письменники Микола Кагарлицький, Степан Пінчук, усі, хто був у залі”, – зазначав І. Пасемко [9, 12].

Того ж дня (23 березня) мали обрати голову Клубу, проте цього так і не сталося. Було двоє кандидатів на цю посаду: Л. Костенко – видатна поетеса-шістдесятниця та О. Підсуха – український поет, прозаїк, драматург і перекладач. Л. Костенко на той час “була в опалі, а Олександр Підсуха відмовився, посилаючись на стан здоров'я” [9, 12]. Тоді С. Плачинда запропонував обрати відповідальним секретарем Товариства І. Ющука. Так Товариство сприяння культурі української мови перетворилося на Клуб шанувальників української мови. Д. Павличко

згадував: “Українська мова на той час уже була силоміць витіснена з державних, партійних установ, з промислового виробництва, з вищих навчальних закладів. Сприяття культурі неіснуючої мови – це гасло видавалося смішним, але то був страшний для московської влади сміх” [8, 646].

Клуб шанувальників української мови при Спільці письменників України, створений С. Плачиндою, існував із 1987 до 1989 р. У 1989 р. він став підґрунтям для створення Товариства української мови ім. Тараса Шевченка.

Із початку лютого 1989 р. І. Ющук бере активну участь у розробці Статуту Товариства української мови. 11 лютого 1989 р. педагог залишив у своєму щоденникові такий запис: “Товариство створено! Ура! [5, арк. 2]. Саме в ці дні, 11–12 лютого, у Республіканському Будинку кіно на установчій конференції була створена суспільно-громадська організація – Товариство української мови ім. Т. Шевченка (ТУМ). Його Головою став Д. Павличко, а його заступником – І. Ющук.

16 липня 1990 р. на сесії Верховної Ради УРСР було ухвалено Декларацію про державний суверенітет України. Документ ухвалила конституційна більшість народних депутатів – 355 голосів “за” (чотири депутати проголосували “проти”, один утримався). “Верховна Рада Української РСР...проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах”, – зазначено в тексті Декларації [3].

Для І. Ющука це був визначний день. Він доклав дуже багато зусиль для того, щоб наша держава стала незалежною. “Верховна Рада прийняла Декларацію про державну незалежність України. Це для тебе, мій внуцю. Я почуваюся, що є й моя частина в боротьбі за незалежну, самостійну Україну. Невеличка, але є”, – писав мовознавець [6, арк. 19].

Із 4 липня по 25 серпня 1990 р. на території України відбувся культурно-просвітницький похід “Дзвін – 90”, який був присвячений 500-річчю запорізького козацтва.

І. Ющук теж долучився до цього заходу. У щоденнику мовознавець детально відобразив тогочасні події. 23 липня він писав: “Учора ввечері я прилучився до походу “Дзвін – 90”, приїхав до Ніжина, куди похід прибув із Чернігова. Виступив на мітингу, говорив про нашу державність: Київська Русь – Галицько-Волинська держава – Козацька держава – УНР – Декларація про суверенітет” [6, арк. 19].

15–16 грудня 1990 р. в Києві відбувся установчий з’їзд Демократичної партії України. Передумовою створення партії був “Маніфест Демократичної партії України” відомого дисидента, в’язня ГУЛАГу, літературознавця й мислителя Ю. Бадзя. Цей документ і став початком майбутньої партії. 15 травня

1990 р. в Києві пройшло засідання ініціативної групи зі створення ДемПУ, на якому був удосконалений “Маніфест...” і обраний організаційний комітет. 22 вересня 1990 р. в м. Терехівка Тернопільської області оргкомітет проголосив створення Демократичної партії України.

15 грудня “об 11 год. 22 хвилини почав роботу установчий з’їзд ДемПУ. Вступне слово Ю. Бадзя – свічка українського духу не згасла. Над руїною Україною стогнав голос поетів. Обрано 608 делегатів, присутні 472 делегати”, – писав І. Ющук [6, арк. 31]. Після Ю. Бадзя виступав поет-шістдесятник Д. Павличко, який зазначив, що “демократія – це насамперед самовизначення нації” [6, арк. 31].

Про цю важливу подію згадував у п’ятому томі своїх “Спогадів” Д. Павличко: “Всі виступи на тому з’їзді були спрямовані проти комуністичної групи 239 у Верховній Раді УРСР, яка вже готувалася до активних дій, щоб змусити представників нашої республіки підписати в Москві “Новий Союзний Договір” [8, 651]. Тоді ж було обрано й голову ДемПУ. Ним став Ю. Бадзя, а його заступниками обрали І. Ющука та В. Яворівського. Д. Павличко зазначав, що І. Ющук був одним із “авторів “Звернення до народу” де чітко й коротко була написана програма партії “Наша мета – демократія і повна незалежність України”. В Ухвалі з’їзду були слова, які... фіксували розвал імперії як щось таке, що станеться завтра...” [8, 651].

Наприкінці літа 1991 р. в Україні відбувалися доленосні історичні події. 1 серпня 1991 р. до Києва прибув Джордж Герберт Уокер Буш – 41-й президент США (1989–1993). Його ставлення до України було доволі неоднозначним. Прибувши до Києва, Буш виголосив промову, в якій закликав Україну залишитися у складі Радянського Союзу.

В. Даниленко зазначав, що “загрози для української незалежності виникали в той час з різних боків. Так, станом на 1991 р. радикальні кола Молдови, Росії, Польщі, Угорщини, Румунії та Чехословаччини висували територіальні претензії до України. Вони також використовувалися як аргумент проти виходу України зі складу СРСР” [2, 218]. Світ розумів, що Радянський Союз занепадає й розвалюється, і якщо Україна все ж відмовиться підписати союзний договір, то федеративна соціалістична держава просто припинить існування. Усі чітко усвідомлювали: без України СРСР неможливий.

Мовознавець теж згадував про тогочасні події у своїх записках. “Державний переворот в СРСР. Мета засновників ясна: будь-що зберегти імперію і гнилу систему. І чи надовго захопили владу фашисти на чолі з Янаєвим? Повторився варіант з Хрущовим. І там його найперший заступник прорвався до влади, і тут теж. А Горбачов же цього Янаєва за вуха тягнув у віце-президенти. А власне: хто обирав Горбачова, хто обирав Янаєва...? Ніхто їх не обирав. Ера Гор-

бачова закінчилася, починається ера горил. Дай боже, щоб вона не протривала довго” [7, арк. 7–8].

Звичайно, у плині таких подій українська опозиція не могла залишатися осторонь і вкотре рішуче стала на захист держави. Із заявою виступив Народний Рух України.

І. Ющук теж брав активну участь у захисті України. “У штабі партії Дмитро Пилипчук і Голод малюють плакати: “Хунту – до суду”, “Захистимо суверенітет України”. Я пишу звернення до громадян України. Потім колективно склали звернення до Президії Верховної Ради України. Пішли до будинку Верховної Ради. Там майже колоною проходило чоловік сорок, діляться останніми новинами: Президія Верховної Ради не зібрала кворуму”, – писав на сторінках щоденника мовознавець [7, арк. 8].

24 серпня 1991 р. – один із найважливіших днів у історії нашої держави. Саме тоді відбулося історичне засідання Верховної Ради УРСР, на якому конституційна більшість депутатів підтримала Акт про незалежність України, підготований Л. Лук’яненком й І. Драчем.

І. Ющук щиро радів незалежності. У день проголошення Незалежності України педагог залишив у своєму щоденнику такий запис: “Україну проголошено незалежною. Мій онученьку Лесику, мої онученьки, яких ще нема, у цьому, що Україна стала державою, як і інші держави, є частка праці вашого діда. Нарешті і в нас, українців, буде своя держава, яка повинна дбати про нас. З нашої психології буде поволі висвітлюватися низькопоклонство, послушенство і страх. Ми будемо почувати себе людьми звичайними, нормальними” [7, арк. 9].

Упродовж цього історичного дня мовознавець стояв під стінами Верховної Ради разом із іншими небайдужими громадянами. Він мріяв про вільну Україну з дитинства, бо ще з тих часів усвідомив, що вільного й щасливого життя в Радянському Союзі бути не може. “Коли ж перед шостою годиною була Україна проголошена самостійною демократичною державою, я заплакав. Ще в сьомому класі я написав про це вірш, а директор-садист Троць... забрав у мене цього вірша і потім день у день викликав мене в свій кабінет і погрожував Сибіром та тюрмою”, – писав І. Ющук [7, арк. 9–10].

12 жовтня 1991 р. відбулася III позачергова конференція Товариства української мови ім. Т. Шевченка. Воно було реорганізоване у Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка. Завданнями цієї організації стали: розбудова й зміцнення України, утвердження української мови як державної в усіх сферах суспільного життя, поширення знань серед населення, формування національної свідомості громадян. Мовознавець також був присутнім на цій конференції. “Я зробив основну доповідь про перебудову ТУМу на “Просвіту”, – зазначив педагог [7, арк. 14].

2 серпня 1992 р. був створений Конгрес національно-демократичних сил (КНДС). Ініціаторами створення цього політичного блоку були Республіканська партія і Демократична партія України. До складу КНДС увійшло 18 політичних партій і громадських організацій. І. Ющук писав: “Конгрес національно-демократичних сил. 18 організацій об’єдналося. Я увійшов до Ради КНДС від “Просвіти”” [7, арк. 35].

2–24 квітня 1993 р. мовознавець перебуває в Харкові на конференції, темою якої став Голодомор 1932–1933 рр. І. Ющук був головою оргкомітету. Мовознавець виступив із доповіддю “Голодомор 1932–1933 рр. – спланований злочин”, в якій навів цифри, що позначають кількість убитих голодом, навів причини Голодомору, й назвав його геноцидом, який “творили в Кремлі, на державному рівні, за тонко розробленим планом, під суворим партійним контролем, і спрямовували його в чітко визначену ціль – українську націю” [10, 5].

19 червня 1994 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову “Про підготовку і видання “Українського правопису” й затвердив склад правописної комісії, до якої увійшли 35 членів, серед яких був також І. Ющук”.

Із 2000 р. мовознавець був редактором студентського літературно-художнього альманаху “Хвиля”. Альманах виходив друком у Міжнародному інституті лінгвістики і права (сьогодні – Київський міжнародний університет).

Із 2004 р. І. Ющук починає вести науково-просвітницьку програму “Як ми говоримо”, що виходила на радіо “Культура”. Мовознавець вів цей проєкт, що бив усі рейтинги популярності, 13 років (до 2017 р.). Окрім І. Ющука, був ще один ведучий А. Ткаченко – доктор філології КНУ ім. Т. Шевченка.

Улітку, 5 липня, 2011 р. І. Ющука було обрано головою Київського міського об’єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка.

У 2017 р. виходить друком значуща праця І. Ющука – “Словник української мови VI ст.”. У цій роботі мовознавець умістив понад 13 000 слів української мови слов’янського походження, що повністю або частково збігаються зі словами чеської, словенської, верхньолужицької, сербської та хорватської мов, території яких не межують із нашою державою. Рецензію-післямову до словника написав поет-шістдесятник Д. Павличко.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, просвітницька діяльність І. Ющука є яскравою сторінкою його життєпису. Вона зосереджувалася у декількох напрямках: діяльність у Клубі шанувальників української мови, згодом – у Товаристві української мови ім. Т.Г. Шевченка; участь у роботі Демократичної партії України; діяльність у Всеукраїнському товаристві “Просвіта”; участь у роботі Української національної комісії з питань

правопису й активна просвітницька робота на радіо “Культура”. Окремо хочемо виділити діяльність мовознавця у галузі української лексикографії. Він уклав “Словник української мови VI століття”, у якому зібрано більше, ніж 13 000 слів української мови слов’янського походження, які частково або ж повністю збігаються зі словами мов південних слов’ян. Ця книжка – переконливий, науково обґрунтований факт того, що українська мова сягає своїм корінням у часи глибокої давнини, вона ніколи не була придатком російської мови й ніколи не була похідною від неї.

У перспективі плануємо дослідити чинники, які мали вплив на формування світогляду І. Ющука. Надзвичайно важливо простежити їхню природу, визначити ті, які були домінуючими. Саме ці критерії заклали міцну духовну основу націєцентричної особистості видатного українського мовознавця й педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов І.Т. Генеза провідництва в освіті: монографія / за ред. члена-кореспондента НАПН України, професора І.Т. Богданова. Київ, 2020. 478 с.
2. Даниленко В.М. Україна в 1985–1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. 278 с.
3. Декларація про державний суверенітет України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
4. Надеждіна І.М. Просвітницько-педагогічна діяльність інтелігенції на півдні України (друга половина XIX – початок XX століття): дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Херсон, Тернопіль, 2019. 285 с.
5. Особистий рукописний щоденник І. Ющука № 34. Особистий архів І. Ющука. Зберігається в родині науковця. 51 арк.
6. Особистий рукописний щоденник І. Ющука № 35. Особистий архів І. Ющука. Зберігається в родині науковця. 53 арк.
7. Особистий рукописний щоденник І. Ющука № 37. Особистий архів І. Ющука. Зберігається в родині науковця. 49 арк.

8. Павличко Д.В. Спогади: у 6 томах. Київ: Ярославів Вал, 2019. Т. 5. 712 с.

9. Пасемко І. Клуб шанувальників української мови. *Слово Просвіти*. 2018. № 42 (990). С. 12.

10. Ющук І.П., Оніщук М.В., Омельченко Г.О. Страшительний злочин імперії. Київ: Просвіта, 2013. № 2. 24 с. (Серія “Пізнаймо себе, українці”).

REFERENCES

1. Bohdanov, I.T. (Ed.). (2020). Heneza providnytstva v osviti: monohrafiya [The genesis of leadership in education]. Kyiv, 478 p. [in Ukrainian].
2. Danylenko, V.M. (2018). Ukrayina v 1985–1991 rr.: ostannia hlava radyanskoyi istoriyi [Ukraine in 1985–1991: the last chapter of Soviet history]. Kyiv, 278 p. [in Ukrainian].
3. Deklaratsiya pro derzhavnyy suverenitet Ukrainy [Declaration on the state sovereignty of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> [in Ukrainian].
4. Nadyezhdina, I.M. (2019). Prosvitnytsko-pedahohichna diyalnist intelihentsiyi na pivdni Ukrainy (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittya) [Educational and pedagogical activity of the intelligentsia in the south of Ukraine (second half of the 19th – beginning of the 20th century)]. *Candidate's thesis*. Kherson, Ternopil, 285 p. [in Ukrainian].
5. Osobystyi rukopysnyi shchodennyk I. Yushchuka № 34 [Personal handwritten diary of I. Yushchuk No. 34]. *Personal archive of I. Yushchuk. Kept in the scientist's family*. 51 sheets. [in Ukrainian].
6. Osobystyi rukopysnyy shchodennyk I. Yushchuka № 35 [Personal handwritten diary of I. Yushchuk No. 35]. *Personal archive of I. Yushchuk. Kept in the scientist's family*. 53 sheets. [in Ukrainian].
7. Osobystyi rukopysnyy shchodennyk I. Yushchuka № 37 [Personal handwritten diary of I. Yushchuk No. 37]. *Personal archive of I. Yushchuk. Kept in the scientist's family*. 49 sheets. [in Ukrainian].
8. Pavlychko, D.V. (2019). Spohady [Memoirs]. In 6 Vols., Vol. 5. Kyiv, 712 p. [in Ukrainian].
9. Pasemko, I. (2018). Klub shanuvalnykiv ukrayinskoyi movy [Club of fans of the Ukrainian language]. *The Word of Enlightenment*. No. 42 (990). p. 12. [in Ukrainian].
10. Yushchuk, I.P., Onishchuk, M.V. & Omelchenko, H.O. (2013). Strakhitylyvyi zlochyn imperiyi [A terrible crime of empire]. No. 2. Kyiv, 24 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.02.2024

“Коли вам здасться, що ціль недосяжна, не змінюйте мету – змінюйте свій план дій”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

“Успіх однієї відважної людини завжди спонукає до завзяття й мужності ціле покоління”.

Оноре де Бальзак
французький романіст і драматург

